

NORDILL 2018: KIRJASTOT ILMAN RAJOJA - TIEDONVÄLITYKSEN MUUTTUVA ROOLI

Osallistuiimme 13. pohjoismaiseen kokoelmien yhteiskäytön ja hallinnan konferenssiin Uumajassa. Tämänkertaiseen Nordill-konferenssiin osallistui noin 150 kirjastoammattilaista. Suomesta meitä oli yhteensä viisi, mukaan lukien puhujina olleet Linda Mannila (Digimart) ja Anu Alaterä (Kansalliskirjasto).

Konferenssi järjestettiin kulttuurikeskus Vävenissä, jossa on monipuolisia tiloja erilaisille tilaisuuksille, yleinen kirjasto, naishistorian museo, ravintoloita sekä hotelli, aivan Umeå -joen varrella. Kirjasto on moderni, skandinaavinen, väljä ja valoisa.

Mikä on Nordill?

Aiemmin konferenssista käytettiin nimeä Pohjoismaiset kaukopalvelupäivät, mutta nykyään aineiston saatavuus kaikissa muodoissaan on pääasia ja kaukopalvelu on vain yksi väylä tiedon äärelle. Avoin saatavuus, tekijänoikeudet ja e-aineistojen kaukolainausta ovat olleet aiheina esitelmissä ja keskusteluissa jo pitkään myös Nordill-konferensseissa. Haasteet ja mahdollisuudet ovat globaaleja. Perinteinen kaukopal-

velu on lähes katoamassa aineistojen sähköistymisen ja kirjastohenkilöstön vähenemisen myötä ja ennen pelkätään kaukopalvelua tekevien työnkuva on osittain muuttunut ja laajentunut. Harvassa ovat Suomessa henkilöt jotka tekevät työkseen vain kaukopalvelua.

Vierailu Ruotsin Varastokirjastoon

Konferenssi alkoi vierailulla vuonna 1992 perustettuun Ruotsin Varastokirjastoon. Kokoelma koostuu pääosin yleisten kirjastojen aineistoista, jonkin verran aineistoa saadaan myös yliopistoista sekä lahjoituksina. Aineisto on Ruotsista tai ulkomailla ruotsin kielellä painettua. Suurin osa yli 400 000 nidettä käsittävstä kokoelmasta on monografoita, mutta myös jonkin verran on kausijulkaisuja. Kirjasto ei ole avoinna yleisölle.

Viime vuosina lainausmäärä on ollut kasvussa. Kokoelmasta lainataan vuosittain noin 12 000–16 000 lainaa ja noin 1 000 artikkelikopiota lähetetään sähköisesti. Lainat ovat ilmaisia. Uumajan Varastokirjaston toimintaa rahoittaa Ruotsin Kansalliskirjasto, mutta varastokirjaston seitsemän työntekijää ovat Uumajan kaupungin palkkalistoilla.

Luettelointi tapahtuu Librikseen, jonka kirjastojärjestelmä on vuo-

den 2017 lopulla uudistettu XL. Se perustuu linkitettyyn dataan ja vanhan Marc21-formaatin mukaisen tietueen saa halutessaan näkyville, mutta oletuksena luetteloiija tekee työtä Bibframe 2.0 -formaatin mukaisella työkalulla.

Saimme seurata hetken luetteloijan työskentelyä. Luetteloiija kertoi, että uuden luetteloinnin opetteleminen on vienyt aikaa. Poimitut tietueet ovat usein helppoja ja nopeita luetteloida, kun luetteloiija voi vaihtaa haun kohteena olevan tietokannan nopeasti eikä erillisiä konversioita tarvita. Primääriluettelointi on aiempaa hitaampaa ja usein tulee tarve tarkastaa asioita eri lähteistä tai vilkaista, miltä tietue näyttää Marc21-formaatin mukaisena.

Uumajan varastokirjastossa aineisto järjestetään numerus currens -järjestykseen. Kirjoihin lisätään nidetarra laina-

usta varten vasta, kun nide lähtee lainaan. Lainauksen niteissä on käytössä RFID-tarrat. Lainauksen lisäksi kirjastoille tarjotaan referenssipalveluita. Varastokirjasto myös luetteloi Uumajan kaupunginkirjaston aineistoa.

Digitalisaatio kaikkialla

Linda Mannila Aalto-yliopistota piti konferenssin keynote-esityksen digitalisaation läsnäolosta kaikkialla ja sen tuomista mahdollisuuksista. Herättelevä esitys havainnollisti aikakäsityksen muutosta: Vielä 80-luvulla meillä oli aikaa ladata kasetilta suosittun Commodore 64 -tietokoneen pelejä, mutta tänään tuskin maltamme laskea kolmeen sovellusta ladatessamme. Tekniikka on muuttanut työn käsitystä, kokonaisia ammattikuntia katoaa, uusia tulee tilalle ja osan tehtävistä korvaavat koneet. Suorittavaa työtä tehdään en-

«Uumajan varastokirjaston kirjavarasto ja kirjoja hyllyjärjestyksessä»

tistä vähemmän, tietotyötä enemmän kuin koskaan.

Puhutaan elinikäisestä oppimisesta, mutta kuka huolehtii oppivelvollisuuden jälkeen kansalaisten oppimisesta? Mikä on kirjastojen rooli digioppimisen ja saatavuuden mahdollistajana? Miten oppia kriittistä medialukutaitoa? Positiivinen asenne ja halu oppia auttavat selviytymään muutoksessa. On uskallettava olla epävarma ja hyväksyttävä epäonnistumiset, mutta pitää olla myös mahdollisuus saada apua silloin, kun omat taidot eivät vielä - tai enää - riitä.

Digitointia ja digitoitujen aineistojen käyttöä ohjaavat tekijänoikeuslait ja niiden kehitys

Ruotsissa Libriksessä tarvedigitoidaan pyynnöstä ennen vuotta 1920 julkaisuja teoksia. Ensigiditoinnin tilaaja maksaa palvelusta ja kerran tarvedigitoitu teos on vapaasti saatavana Libriksessä.

Kirjastoaineisto on yhä enenevässä määrin elektronista. Aineistoja tulisi

mahdollisuuksien mukaan tarjota yhteiskäyttöön eli kaukolainata, jolloin digitoidun aineiston tulisi toimia hyvin samanlaisin periaattein kuin paperisen aineiston. Kuitenkin erityinen huomio elektronisen aineiston lainauksessa on kiinnitettävä käyttäjien tunnistukseen ja laina-aikoihin.

Tekijänoikeuslait ovat paperimuotoisen maailman aikaan tehtyjä. Saksassa valmistui uusi tekijänoikeuslaki vuonna 2018. Lähtökohta laissa on, että se ei erottele valmistetun kopion laatua eikä muotoa, rajoituksena on toimitus vain ei-kaupalliseen tarkoitukseen. Claudia Langer Subitosta totesi, että laki ei ole niin yksinkertainen kuin miltä vaikuttaa ja erityisesti ulkomaisille käyttäjille se on hankaloittanut toimitusta ja nostanut hintoja.

Open access -kysymykset

Erilaiset avoimen julkaisemisen menetelmät olivat esillä useissa puheenvuoroissa. Ruotsissa noin puolet yliopistojen julkaisuista on nykyisin erilaisia open access -julkaisuja (lähinnä gold, green tai hybrid-mallil-

la). Tavoite on, että vuonna 2020 kaikki tieteellinen aineisto julkaistaan avoimena. Aineiston julkaisemisesta ei makseta ja lukeminen on ilmaista. Korkea tavoite, miten mahtaa toteutua?

British Libraryn *Dimity Flanagan*

esitteli oa-julkaisujen osuutta maittain ja maanosien mukaan. Saksa oli maatilastoissa ykkösenä, Suomi pohjoismaisella tasolla. Maanosista Pohjois-Amerikka oli ykkösenä.

British Libraryn aineistopyyntöjen käyttötilasto heille tulevien oli mielenkiintoista nähtävää. Huippuvuodet olivat 1990-luvulla. Vuoden 2017 lukemat olivat vaipuneet lähelle vuoden 1965 tasoa. Saimme nähtäväksemme myös tilaston siitä, minkä ikäisistä julkaisuista artikkelitilauksia on tehty. Vuonna 1997 80 % kaukolainatilauksista oli enintään 10 vuotta vanhoista lehdistä, mutta nykyään kysyntä kohdistuu enenevässä määrin vanhempaan materiaaliin.

British Libraryn visio on, että vuoteen 2023 mennessä he olisivat avoimin, innovatiivisiin ja luovin instituutio maailmassa. Siihen ei ole pitkä aika, mutta mikään ei ole nykyään niin vaikeaa kuin tulevaisuuden ennustaminen. British Libraryn rooli Suomenkin kirjastokentällä on muuttunut

jo moneen kertaan historiansa aikana, pitkälti myös siksi että miten helppoa tai hankalaa heidän palvelujaan on ollut käyttää ja mitä muita palveluntarjoajia kansainvälisellä kentällä on tullut rinnalle.

Mikael Arevius

Gapminder-yrityksestä oli lähettänyt ennakkotehtävän, jossa kysyttiin arviota väestön jakautumista maanosittain, tyttöjen koulukäyntivuotia keskimäärin ja maailman lasten rokotusmäärää. Arevius vertaili konferenssin osanottajien vastauksia siihen, miten ihmiset keskimäärin vastaavat näihin kysymyksiin. Sitten samoja vastauksia peilattiin simpanssien valitsemiin vaihtoehtoihin.

Areviuksen vertailusta havaitsee, että näemme monet asiat väärin ja negatiivisempina kuin ne ovat. Jopa simpanssi voi vastata yhtä pätevästi kuin ihminen, kun kyseessä ei ole tutkittu ja tilastoitu fakta. Mistä väärin käsitysten yleisyys sitten johtuu? Yksi syy on viestinnän vaikutus näkemyksiimme: Mediassa pääsevät helposti esille tapahtumat joissa on draamaa ja joista saa näyttäviä juttuja sekä otsikoita. Toisaalta ihmisillä on intuitio kieleen, mutta ei tilastotietoon. Tilastojen visualisointi helpottaa asioiden ymmärtämistä ja hahmottamista.

Fikapaus - paljon yhteistä

Konferenssi tarjosi tiiviin ja monipuolisen ohjelman lisäksi mahdollisuuden tutustua pohjoismaisiin kollegoihin eri kirjastosektoreilta. Meillä suomalaisilla on kahvitauot, ruotsalaiset fikar på svenska. Fika-tauoilla keskusteluja käytiin sekä pohjoismaisilla kielillä että englanniksi. Vaikka pohjoismaiden välillä on eroja, meillä on paljon yhteistä. Yhteistä on myös tavoite tehdä työtä kirjastojen eteen sekä ajatuksella että sydämellä. Voisi sanoa, että olemme yhtä suurta perhettä.

Nordill-konferenssi järjestetään kahden vuoden välein, vuorotellen eri pohjoismaissa. Vuoden 2020 konferenssin järjestelyvastuun vuoro on Suomella. Kansalliskirjaston ja Varastokirjaston valtuuttamana Sirpa Janhonen esitti Uumajan konferenssin päätöksen yhteydessä kutsun saapua Suomeen kahden vuoden kuluttua. Kotimaassa järjestettävään konferenssiin toivomme osanottajia runsaasti kaikilta kirjastosektoreilta.

Lisätietoa:

Gapminder:

<https://www.gapminder.org/>

Libris ja XL-kirjastojärjestelmä:

<http://www.kb.se/libris/Om-Libris/Introduktion-till-nya-Libris-och-XL/>

Nordill 2018:

<http://www.nordill2018.se/programme/conference-programme/>

Uumajan varastokirjasto ja lainauskeskus:

<http://www.sverigesdepabibliotekochlanecentral.se/depabiblioteket/>

Väven:

<https://www.vaven.se/eng/>

Kirjoittajat:

TUULA HURSKAINEN
Tietopalvelusihteri
Suomen ympäristökeskuksen
tietopalvelu
tuula.hurskainen@ymparisto.fi

SIRPA JANHONEN
Toimistöpäällikkö
Varastokirjasto
sirpa.janhonen@nrl.fi